

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Katedra společenských věd

Motivace studentů pedagogické fakulty k výkonu pedagogického
povolání z genderového pohledu

Bakalářská práce

Autor: Michaela Jehlářová

Vedoucí práce: Mgr. Tomáš Hubálek, Ph.D.

Olomouc 2022

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci zhotovila samostatně a že jsem uvedla veškerou literaturu a další podkladové zdroje, se kterými jsem pracovala.

V Olomouci dne 19. 4. 2022

.....

Michaela Jehlářová

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce Mgr. Tomáši Hubálkovi, Ph.D., za veškerou pomoc, kterou mi poskytnul, za všechny cenné rady a připomínky, také za důležité poznatky a odborné konzultace často v hraničním termínu. V neposlední řadě bych mu ráda vyjádřila vděčnost za trpělivost, kterou se mnou měl.

Obsah

Úvod	6
I Teoretická část	8
1 Gender jako rod	8
1.1 Pohlaví, sex	9
1.1.1 Hermafrodité a transsexuálové	9
1.2 Genderové role	10
1.3 Genderová identita	10
1.4 Genderová socializace	12
1.5 Genderový stereotyp	13
1.6 Gender studies, Women studies	15
1.7 Sexismus	15
2 Sociologické pohledy na gender	17
2.1 Strukturální funkcionalismus	17
2.2 Feministická sociologie genderu	18
3 Feminismus	20
3.1 První vlna feminizmu	20
3.2 Druhá vlna feminizmu	22
3.3 Třetí vlna feminizmu	23
4 Stereotypizace v povolání	24
4.1 Feminizace školství	24
4.2 Motivace mužů k výkonu pedagogického povolání	27
II Praktická část	29
5 Výzkum	29
5.1 Metoda výzkumu	29
5.2 Dotazníkové šetření	29
5.3 Shrnutí dotazníkového šetření	39
Závěr	41
Zdroje	42

Úvod

Toto téma pro svou bakalářskou práci jsem zvolila z důvodu velkého zastoupení žen ve školství v pedagogických profesích. Podle MŠMT vyučuje na základních školách méně, než 15 % mužů, v předškolní výchově je to dokonce pod 1%. Největší zastoupení mužských pedagogů můžeme najít na konzervatořích, tam je podíl žen a mužů téměř vyrovnaný, ale je to spíš světlá výjimka. Už když se rozhlédnu na fakultě, vidím drtivou většinu studentek v kontrastu s málo studenty - muži. Proč tomu tak je, když z historického hlediska byla ještě donedávna pedagogická profese výsadou mužů?

Rozhodla jsem se zanalyzovat historická fakta a vývoj problematiky genderu a její efekt na výběr povolání, specificky pedagogické profese u studentů pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.

Je tento fakt důsledkem několika posledních dekad, kdy ve školách vyučují převážně učitelky? Vytváříme si sami jako společnost tento stereotyp, když se snažíme dětem ukázat, že učit mají především ženy a možná na nevědomé úrovni vytváříme podmínky, které muže nedostatečně motivují k práci pedagoga, či je dokonce přímo odrazují? Jaká je motivace mužů studujících na pedagogické fakultě k vykonávání této profese?

Bakalářská práce obsahuje část teoretickou, vycházející z odborné literatury, a klade si za cíl vymezení základních pojmů a zmapování jejich historického vývoje, vývoj pedagogické profese v dlouhodobém časovém horizontu a jejich vzájemné korelace. Teoretickou část jsem rozdělila do čtyř kapitol, z nichž má každá za úkol přiblížit odlišný pohled na gender a na historický vývoj situace. První kapitola je čistě o vymezení základních genderových pojmů. Druhá kapitola se soustřeďuje na různé sociologické pohledy, kterými můžeme na gender nahlížet. Ve třetí kapitole zjistíme, jaké jsou motivace žen k výkonu pedagogického povolání z historického pohledu a více si přiblížíme feminismus. A nakonec se čtvrtá kapitola soustřeďuje na motivaci mužů k výkonu pedagogického povolání a na stereotypizaci učitelského povolání a feminizaci školství.

A také část praktickou, která je zpracována na základě dotazníkového šetření. Toto šetření bylo provedeno díky studentům pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.

Cílem praktické části bakalářské práce je zjistit jejich motivaci ke studiu a výkonu pedagogického povolání z genderového pohledu.

I Teoretická část

1 Gender jako rod

Slovo gender v překladu z řečtiny znamená rod. V češtině toto slovo můžeme chápat mimo označení pohlaví také jako rod- rodinu. Z tohoto důvodu se častěji uchylujeme k používání slova gender místo slova rod (Společnost žen a mužů z aspektu gender, 1999, s.14).

Velice často se setkáváme se zaměňováním pojmů gender a pohlaví a nebo jsou chápány jako totožné, jejich charakter je však zcela odlišný.

S pojmem gender se u nás můžeme setkat častěji od 90. let minulého století, kdy se u nás začal více používat. Je to termín, který označuje rozdíly mezi muži a ženami, jenže tyto rozdíly jsou vytvořeny kulturně, a nepodléhají vrozené biologické determinaci. Pokud pohlavím (sex) myslíme biologickou danost mužství a ženství, pak gender je sociální konstrukt, který určuje feminní nebo maskulinní chování mužů a žen. Toto chování se vyvíjí v průběhu socializace jedince.

Pokud se na gender podíváme ze sociologického hlediska, zjistíme, že gender je: “Sociální konstrukt, který vyjadřuje, že vlastnosti a chování spojované s obrazem muže a ženy jsou formovány kulturou a společností. Na rozdíl od pohlaví, které je chápáno jako univerzální kategorie a nemůže se měnit podle času nebo místa, působení genderu ukazuje, že určení rolí, chování a norem, které se vztahují k ženám a mužům může být v různých společnostech, v různých obdobích nebo v různých sociálních skupinách rozdílné. Jejich závaznost nebo determinance tedy není přirozeným, neměnným stavem, ale jen dočasným stupněm vývoje sociálních vztahů mezi muži a ženami.” (Plesková, 2005, s. 4-5).

Dnes se můžeme setkat i s tím, že problematika genderu se dotýká i postavení a nerovností homosexuální/LGBTQ+ menšiny mezi heterosexuální většinou.

1.1 Pohlaví, sex

Pod pojmem pohlaví si představujeme základní fyziologické rozdíly mezi mužem a ženou, tedy biologické určení. Tyto rozdíly jsou hlavně v reprodukčních dispozicích a pohlavních orgánech každého jednotlivce. Biologické rozlišení ženy a muže začíná již v šestém týdnu prenatalního vývoje, kdy se u plodu začínají vyvíjet gonády. Biologické určení je dáno pohlavními chromozomy X a Y, kdy XX určuje vývoj ženského pohlaví a XY zase vývoj mužského pohlaví. Kromě důležitých tělesných znaků, kterými se od sebe muži a ženy odlišují, jsou rozdílné také hormony, které jsou pohlavními žlázami vylučovány. Patří mezi ně testosteron, který je hlavním pohlavním hormonem mužů a ženský estrogen. Hormony také působí na stavbu ženského i mužského těla (Renzetti, Curran, 2003, s. 61-62).

Jak tvrdí Valdřová (2006, s. 6) byli muži a ženy v minulosti v mnoha kulturách považováni za vzájemný protiklad a i dnes se na rozdílnosti v pohlaví klade velký důraz. Pravděpodobně jsou tím myšleny kontrastní vlastnosti, které z biologického pohlaví vyplývají. Mluvíme tedy ne o pohlaví jako takovém, ale o genderu.

Rozdíl mezi genderem a pohlavím můžeme tedy najít v tom, že pohlaví chápeme jako biologickou kategorii, kdežto gender je jakýsi sociální konstrukt, kterému jsou připisovány určité genderové role (Společnost žen a mužů z aspektu gender, 1999, s. 14).

Podle Renzetti a Currana (2003, s. 20) je pohlaví biologická danost (bytí mužem či ženou), která nám předurčuje základ pro společenskou kategorii nazývanou gender.

1.1.1 Hermafrodité a transsexuálové

Subjektivně prožívané pohlaví se utváří v několika krocích. Děti se nejdříve naučí, jestli jsou chlapci, nebo děvčata, poté zprostředkovaně pochopí, že každý člověk je buď mužem nebo ženou a s tím přichází poznání, že pohlaví je konstantní a už se nebude měnit. Ovšem i v tomto postupu pravidel se objevují výjimky. Jedná se o případy transsexuality nebo pseudohermafroditismu. Transsexuálové se svěřují, že se ve svém těle necítili dobře už jako děti, měli pocit, že jsou v nesprávném těle. Nedokážou své vnější pohlavní znaky uvést v soulad se svým subjektivně prožívaným pohlavím a tak často touží patřit tělesně k druhému

pohlaví. V dospělosti si často nechávají pomoci chirurgického zákroku a hormonální léčby změnit pohlaví (Karsten, 2006, s. 61).

1.2 Genderové role

Pohlaví určuje, jaké bude očekávané chování od jednotlivců. Rozlišujeme ženské genderové role a mužské genderové role, od každého pohlaví je očekáváno jiné chování.

Od žen se například ve většině společností očekává, že se budou starat o domácnost a o děti, a zároveň je budou učit v základních dovednostech, zatímco muž bude v práci vydělávat peníze. Tyhle předpoklady začínají už od velmi malých dětí, například v mateřských školách, kdy se očekává, že si děvčata budou hrát s panenkami, zatímco chlapci s autíčky. Ale společnost mnohem lépe akceptuje pouze částečnou výměnu genderových rolí, tedy např. pokud si děvčata hrají s autíčky, než chlapci s panenkami (Karsten, 2006, s. 64).

Tyto genderové role však často dětem určují jejich rodiče už výběrem hraček, které dítěti poskytnou. Rodič přesvědčený o přirozené povaze svého dítěte na základě biologického pohlaví dítěti dává takové hračky, které jsou očekávané u daného genderu. Pokud si dítě vybere hračku, která nepřísluší jeho genderu, tak rodiče dítě usměrňují nebo dokonce takové hračky zakazují. I pokud zákaz není dítěti sdělen nahlas, tak rodiče vysílají určité signály, které dítě směřují ke "správným" hračkám, například neochotou tolik si s dítětem hrát s hračkou, která není genderově korektní. Matky chlapců často odpovídaly, že nedávají dětem panenky, protože ty jsou pro holky. Kluk si má hrát s autíčkem (Oakley, 2000, s. 132-134).

1.3 Genderová identita

Genderová identita znamená vnímání sebe sama z pohledu příslušníka/příslušnice určité sociální nebo biologické skupiny. Člověk si tuto identitu vytváří na základě své biologické predispozice, ale také podle svého cítění k sounáležitosti se sociální skupinou. Genderová identita je sociální konstrukt, který přímo závisí na úrovni kultury, kde daný jedinec žije. Genderovou identitu je důležité formovat z toho důvodu, že jedinci s vytvořenou genderovou

identitou stabilizují společnost z pohledu očekávání a vnímání jednotlivých rolí. Je pro ně jednodušší se zorientovat v dané společnosti. Tato identita je považována za subjektivní aspekt i pro samotného jedince. Může být v průběhu života měněna nebo nemusí být ve všech životních situacích uplatňována stejně důrazně (Hubálek, 2017, s. 5-6).

K vytváření genderové identity dochází zhruba do třetího roku života, děti se pak umí vyjadřovat o svém genderu a vybírat si příslušné aktivity a hračky s ním spojené. Genderová identita úzce souvisí s genderovou socializací, díky níž se jedinci učí genderové role prostřednictvím sociálních faktorů. Gender tedy vyjadřuje myšlenku, že lidé se jako muži a ženy nerodí, ale musí se jako muži a ženy naučit jednat (Dostupné on-line: wikipedia.org).

Snaha o vysvětlení potřeby budování genderové identity vychází z několika psychologických směrů.

Jedním z nich je psychoanalýza. Podle teorie Sigmunda Freuda vidí zastánci jeho učení formování genderové identity ve vnímání vlastního pohlaví a náležitost k osobám stejného pohlaví, nejčastěji s rodičem. Dochází k propojení pohlavní danosti s vzorci chování náležícím pro mužské nebo ženské příslušníky daného pohlaví. Toto chování bývá vysvětleno pomocí Oidipova a Elektriňě komplexu. Chlapci napodobují chování otců z důvodu tzv. kastracního syndromu a dívky se snaží napodobovat matčino chování, protože vidí, že otec chová k matce velmi silnou citovou vazbu a chtějí se ji vyrovnat (Hubálek, 2017, s. 7).

Jako další uvedu teorii sociálního učení, která spočívá především v pozorování, imitaci a realizaci vzorců chování dospělých osob stejného pohlaví. Toto učení lze posilovat i za pomoci odměn a trestů, pokud je určité chování dostatečně pravidelně odměňováno, je velice pravděpodobné, že bude pokračovat, naopak, pokud je chování opakovaně trestáno, nejspíš se již nebude opakovat. Toto sociální učení děti uplatňují v prvních letech svého života velice často ne jen v genderových otázkách.

Mezi neposlední směr, který se snaží popsat průběh získávání genderové identity je kognitivismus.

Kognitivistická genderová teorie vychází z přesvědčení, že utváření genderové identity je sekundárním procesem. Dítě, které se chce zorientovat v nových situacích a prostředích se přirozeně snaží si jevy v nich vysvětlit tak, aby informace vytvořily srozumitelný model

vlastní osoby v nejbližším okolí. Pozorování chování lidí ve svém okolí je jedna z možností, jak si dítě může vysvětlit dění kolem sebe. Pokud má pocit, že má dostatečné množství informací o fungování okolního prostředí a lidí v něm, začne toto chování napodobovat a tyto představy projektovat do vlastního chování. Dá se říct, že děti napodobují své rodiče stejného pohlaví, aby s tím upevnili pozici v sociální struktuře (Hubálek, 2017, s. 8).

1.4 Genderová socializace

Díky socializaci dochází k formování genderového vnímání. Socializace je dlouhodobý proces, díky kterému se člověk narozený jako biologické individuum svého druhu stává společenskou bytostí se specificky lidskou psychikou. Jinými slovy v průběhu socializace se děti učí společenským normám a hodnotám. Socializace je brána jako komplexní proces, začíná už v novorozeneckém věku ve své rodině, dále pak pokračuje ve škole a v zaměstnání. Je ovlivňována masmédií, nebo také příslušností k různým skupinám (práce, zájmy a jiné). Díky socializaci se jedinec setkává se společenskou představou mužskosti (maskulinity) a ženskosti (feminity), prostřednictvím čehož si buduje svou genderovou identitu. Ve společnosti se jedinec setkává a také si utváří svůj názor na ideální ženské a mužské vlastnosti. Tyto vlastnosti ale nejsou dány biologickým určením, nýbrž jsou vytvořeny společností a šířeny prostřednictvím socializace (Hubálek, 2017, s. 6).

Ve společnosti je obvykle předem dáno vnímání muže a ženy a role, kterou by měli zaujímat. Genderová socializace znamená přejímání rolí pro ženské a pro mužské pohlaví. Chlapci se učí chovat, jak by se měl chovat chlapec/muž a dívky se učí, jak by se měla chovat dívka/žena. Tento typ socializace obvykle probíhá celý život, přesto, že nejvíce se děti učí napodobováním stejného pohlaví v nejtělejší věku. Podle psychologů největší vliv na tuto socializaci nastává v rodině vlivem rodičů, až pozdější studie ukazují, že genderová socializace probíhá mnohem déle (Karsten, 2006, s. 31). Pokud nastane nesoulad mezi genderovým stereotypem a chováním jedince obvykle je to trestáno negativní pozorností, tak se děti učí metodou “pokus-omyl” co je společensky vhodné a akceptovatelné.

Začleňování jedinců začíná hned po porodu už v porodnici, kdy obvykle dívky a chlapci bývají odlišováni různými barvami. Rozdílný bývá i přístup matek ke svým dětem, které reagují jinak na projevy dívek a jinak na projevy chlapců. U dívek zdůrazňují matky jejich krásu a ženskost, dívky to obvykle přejímají a pak tyto vlastnosti považují za důležitou část své dívčí identity. Naopak občasné vzpurné chování chlapců považují za projev mužskosti, se kterou si neví rady (Oakley, 2000, s. 131).

1.5 Genderový stereotyp

Představa o tom, že by se nějak měli chovat muži a nějak ženy může někdy působit diskriminujícím dojmem. Pokud jsou genderové role přijímány větším množstvím lidí, než je určitý standart pro dané složení populace, můžou být považovány za genderový stereotyp.

Tento stereotyp vychází z předpokladu, že jedinec nemá žádné charakteristiky opačného pohlaví, tedy že máme jen čistě ženskou osobu a čistě mužskou osobu (Hubálek, 2017, s. 9). Od společnosti a kultury se očekává existence dvou genderů (mužského a ženského) a prostřednictvím výchovy působí na muže a ženy odlišně. Tím se v chování a postojích mužů a žen vytvářejí rozdíly. Zatímco mužům obvykle přisuzujeme sílu, odvahu, racionalitu, dominanci atd., ženám obvykle připisujeme opačné charakteristiky- slabost, empatie, submisivitu atd. Ženy od mužů obvykle očekávají finanční zabezpečení rodiny, zatímco muži od žen zase chtějí péči o domácnost a dobrou výchovu pro děti (Cviková, Juráňová, 2003, s. 31-34).

Stereotypy pohlavních rolí také někdy mohou usnadňovat nebo naopak stěžovat přístup k povoláním nebo skupinám daným společností. Ženy jsou obvykle zaměstnávány spíše v sociální sféře, zatímco muži dělají především technická povolání. Nicméně můžeme sledovat jistý vývoj vyrovnávání stereotypů pohlavních rolí, které je přinášeno výskytem žen v oblastech dříve typicky mužských jako jsou vedoucí funkce v politice, kultuře a nebo v armádě (Karsten, 2006, s. 25). Mezi nejčastější stereotypizací pohlavních rolí je právě očekávaná empatie a mateřský instinkt přisuzovaný ženám, korelující s žádoucí charakteristikou učitele a tím jejich automatické zařazení do tohoto povolání.

Už u malých dětí se uchylujeme k genderovým stereotypům jako například vedení svých dcer ke hrám s kočárky a panenkami místo auty, což odráží očekávání pozdějšího pečovatelského nebo výchovného povolání (Valdrová, 2006, s. 15).

Už během studia je na děti vyvíjen tlak na výběr ideálního oboru pro další studium nebo výkonu povolání. Od chlapců se převážně očekává, že budou vynikat v oborech jako je matematika a přírodovědné obory, zatímco dívky by měly mít lepší vztah k humanitním oborům. Učitelé také mohou reagovat jinak na stejné podněty na základě pohlaví studenta a tím tato stereotypní očekávání posilovat. Například pokud učitel pochválí žákyni za správně vypočítanou matematickou úlohu, ale žáka za stejný výkon nechá bez reakce, protože u chlapců je to přece "normální". Podle studie bývají dívky hodnoceny lépe, než chlapci i navzdory tomu, že chlapci v didaktických testech dosahují stejných nebo dokonce lepších výsledků. Učitelé tedy mohou považovat dívky za méně schopné a proto je chválí za průměrné výkony, nebo podléhají stereotypům o něžné a křehké povaze dívek a tak k nim mají pozitivnější přístup (Smetáčková, Vlková, 2005, s. 73-78).

Obvykle o těchto stereotypech platí, že lidé uvažují jen černobíle - tedy, že muž nemá žádné rysy ženskosti a naopak. Tyto stereotypy jsou univerzálně přijímány, protože se předpokládá, že charakteristiky, která tvoří genderový stereotyp, sdílí všichni příslušníci daného pohlaví. V každé společnosti jsou svým členům připisovány určité vlastnosti, způsoby chování a vzorce vzájemné interakce na základě jejich pohlaví. Tyto předpisy jsou začleněny ve společenských institucích. Tyto institucionalizované vzorce chování se označují jako pohlavně - genderový systém a mohou se napříč kulturami nebo historickými obdobími (Renzetti, Curran, 2003, s. 21).

Podle Renzettiové a Currana (2003, s. 21-22) může fungovat pohlavně - genderový systém jako systém společenské stratifikace. Dále uvádí, že podle zjištění žije většina mužů a žen ve společnosti, ve kterém vládne tzv. patriarchální pohlavně - genderový systém. V tomto systému, též známému jako patriarchát, mají muži nadřazené postavení nad ženami. Vlastnosti a činnosti, které jsou mužské jsou chápány jako hodnotnější, než ty ženské. Ovšem ani v patriarchátu nejsou všichni muži bráni a zvýhodňováni stejně a naopak některé ženy jsou upřednostňovány před jinými.

1.6 Gender studies, Women studies

Gender studies neboli Genderová studia jsou interdisciplinární obor, který zkoumá úroveň vztahů mezi muži a ženami a patří do oblasti sociálních věd. Zkoumají kulturní a společenské vztahy mezi pohlavími.

V České Republice můžeme gender studovat už na několika univerzitách, mimo jiné na Fakultě humanitních studií na Univerzitě Karlově v Praze. Tyto kurzy slouží i dalším studentům z ostatních fakult Univerzity Karlovy. Hlavní náplní studijního programu je široké spektrum teoretických, metodologických i praktických otázek týkajících se genderu (Dostupné on-line: fhs.cuni.cz).

Hlavním rozdílem mezi Gender studies a Women studies (Ženská studia) je to, že Women studies se zabývají otázkou citlivosti vnímání vůči problematice žen. Women studies čerpají především z feministické metodologie a centrem zájmu Women studies je život žen.

1.7 Sexismus

Sexismus je hodnocení jednoho pohlaví jako cennějšího, než to druhé.

Sexismus je ve společnosti ustálený jako forma útlaku žen a hodnocení mužů jako lepšího pohlaví již dlouho. Už od středověku je známé podřadné společenské postavení žen ve vztahu k mužům. Z těchto hodnot vycházely i sociologické výzkumy. Podle Renzettiové a Currana (2003, s. 31-32) je sexismus v sociologii do jisté míry způsoben nízkým podílem žen mezi zaměstnanci a studenty v akademických a výzkumných institucích. Většina výzkumů byla prováděna muži a na mužích, takto získána data pak byla zevšeobecněna na celou populaci. Pokud někde byla studována žena, její postoje a chování byly hodnoceny z hlediska mužských kritérií normality a správnosti.

Renzetti a Curran (2003, s. 32) uvádí například klasickou sociologii města, kde se autoři těchto výzkumů často zaměřovali na městské oblasti (místní hospody, pouliční nároží), ve kterých je výskyt žen minimální, naopak většina objektů jsou muži, ale zcela ignorovali

například dětská hřiště nebo obchody s potravinami, i přesto, že tyto místa jsou také pilíře lidských komunit.

Sexismus bývá popisován také jako nespravedlivá diskriminace osoby na základě jejího pohlaví. V průběhu historie můžeme znevýhodňování žen najít napříč mnoha kulturami a v některých společnostech se tak děje dodnes. Prvky sexismu lze najít často v islámských kulturách, kde ženy nesmějí například řídit vozidlo a musí poslouchat svého manžela nebo musí chodit zahalené, což se na muže nevztahuje. Sexismus obvykle působí v místech, kde je ve společnosti důležité náboženství a tradice, tedy například i v Číně, kde je pod nátlakem tradic potlačována ženská svoboda a rovnost s muži (Benatar, 2016, s. 15-16).

Sexismus ovšem ve společnosti funguje oboustranně, tedy najdeme i formy, kdy bývají diskriminováni muži.

2 Sociologické pohledy na gender

Gender může být zkoumán a vysvětlován různými sociology různě. Je to dáno především přítomností subjektivní stránky, který ovlivňuje pohled vědců na daný problém.

2.1 Strukturální funkcionalismus

Strukturální funkcionalismus jako směr převládající ve společnosti mezi 40.-60. lety vychází z přesvědčení, že společnost je stabilní, harmonický systém a většina jejích členů sdílí totožný soubor hodnot, přesvědčení a očekávání. Tato společnost je udržována v rovnováze díky působení svých vlastních částí.

Toto paradigma vychází z přesvědčení, že existují různé genderové role. Ty se zakládají na skutečnosti, že se ženy a muži navzájem tělesně liší - muži jsou větší a silnější a ženy mohou porodit dítě a kojit ho. Následně o něj pečovat a vychovávat ho, dát mu základy jistého vzdělání. Každá z těchto rolí má určitá pravidla očekávaného chování, která je nutná dodržovat členy dané společnosti. Tyto role fungují společně, každá je sice odlišná, protikladná, ale navzájem se doplňují a podporují přežití lidského druhu. Snaha měnit společenské role se jeví jako zbytečná, dokonce může společnosti ublížit.

Podle funkcionalistů je ženská genderová role přímo předurčena díky své reprodukční schopnosti jako role domácí. Muž je zase díky svým tělesným predispozicím určen k roli ochránce a živitele rodiny. Funkcionalisté se ztotožňují s tím, že tento model je funkční, přirozený, a neměnný, daný biologickou podstatou. Ovšem pokud bereme gender jako společenský výtvar, ne jako biologickou danost, tak připouští, že k vytvoření genderových rolí mohou přispívat i biologické faktory, které ale mohou být vlivem prostředí měněny nebo dokonce potlačeny. Je problém, že spousta lidí na základě vysvětlení funkcionalistů vnímá ženy jako podřadné nebo neschopné vykonávat určité činnosti, narozdíl od mužů (Renzetti, Curran, 2003, s. 23-27).

Strukturální funkcionalismus však ke konci šedesátých let již nebyl schopen vysvětlovat stav společnosti a její problémy a začalo být aktuální hledání nového směru. Bohužel je také často

funkcionalistické paradigma využíváno k ospravedlnění nerovnosti a diskriminace na základě pohlaví.

2.2 Feministická sociologie genderu

Tento směr reagoval na nedostatky, které byly vnímány z pohledu strukturálního funkcionalismu. Narozdíl od funkcionalismu totiž feministické paradigma připouštělo, že při osvojování si genderu závisí jak na biologické determinanci, tak i na učení. Tento proud také zdůrazňuje nezanedbatelný vliv kulturních faktorů, které s biologickou daností souvisí. Dostáváme se tedy k formulaci, kterou už jsem jednou použila: Gender je spíše společensky utvářen, než vrozený a přenáší se pomocí sociálního učení. Gender patří mezi ústřední pořadající principy sociálního světa a proto by měl být zahrnut mezi základní analytické kategorie sociologického výzkumu. Důsledky vyplývající z genderové nerovnosti mohou být pro různé skupiny mužů a žen různé. Jedním z nejdůležitějších úkolů sociologie by mělo být vytvoření funkčních nástrojů k odstranění genderové nerovnosti (Renzetti, Curran, 2003, s. 29-32).

Můžeme si to ukázat na příkladu: Socioložka Dale Spencer (1981) studovala vztah pohlaví a jazyka a odhalila rozdíly mezi řečí žen a mužů. Spender ve své kritice výzkumu došla k závěru, že řada studií byla vedena jako snaha odhalit v řeči žen vady. Předpokládalo se totiž, že pokud se jazyk žen odlišuje od jazyka mužů, tak je s ním něco v nepořádku. Jazyk mužů byl považován za normu a cokoliv se vymykal bylo považováno za méněcenné. Ukázalo se, že většina toho, co bylo považováno za zkoumání společnosti bylo jen mužským zkoumáním mužské společnosti. Feministická sociologie genderu se v protikladu toho snaží zkoumat gender jako jednu z klíčových analytických kategorií. Feministický výzkum se zabývá podobnostmi a rozdíly v chování, postojích a zkušenostech mužů a žen, proto aby mohl podat holistický pohled na způsoby, kterými se muži a ženy vyrovnávají s odlišnými volbami a omezeními, kterým jsou vystaveni. Feminismus se nesnaží ze svého zkoumání vyloučit muže a mužské zkušenosti a hlediska, jen se snaží zahrnout hlediska a zkušenosti také ženská. Historicky bylo samozřejmě primárním cílem feminismu zkoumání postavení žen ve společnosti, ale to hlavně kvůli faktu, že ženy a ženská zkušenost byly v té době vědou

opomíjeny nebo zlehčovány. Avšak feminističtí badatelé se zaměřovali i na problematiku sociální konstrukce maskulinity. Feminismus také uznává, že dopad sexismu není na všechny společenské skupiny žen a mužů totožný. Podle feministů je povaha sociologického zkoumání dualistická - zahrnuje objektivní, tak i subjektivní složku. A pokud chápeme strukturální funkcionalismus jako jakési neměnné paradigma odmítající změnu, tak feministické sociology naopak vnímáme jako zastánce společenské změny. Feministický výzkum je nástrojem k posílení našeho povědomí o genderové nerovnosti, která je ve společnosti. A mnoho lidí si díky tomu uvědomuje potřebu sociální změny. Tato kolektivní snaha o změnu bývá označována jako feministické či ženské hnutí (Renzetti, Curran, 2003. s 32-35).

3 Feminismus

Feminismus je chápáno jako sociálně - politické hnutí, které vychází z přesvědčení o nerovném postavení žen a mužů a usiluje o změnu této nerovnoprávné situace žen vůči mužům.

Slovo feminismus má základ v latinském femina, což znamená žena. Je to tedy ženské hnutí, které má za cíl vnímání ženy jako individualitou se svými vlastními právy. Obvykle bývá feminismus spojován s ženskou emancipací, ta se týkala především zbavení žen sociálního a politického omezení (Linhart, 1996, s. 308-310).

3.1 První vlna feminismu

Toto hnutí se začalo formovat v druhé polovině 18. století, kladlo si za cíl rovnoprávný status žen a dalších diskriminovaných skupin obyvatelstva. Požadavky prvních feministek a feministů byly především legislativní zakotvení rovnoprávnosti. Jednalo se o odstranění diskriminačních zákonů a nařízení, které zakazovalo ženám volit, dědit nebo dosahovat vyššího vzdělávání. Za tyto práva bojovaly především ženy a to ženy středních a vyšších vrstev, které žily ve společnosti hlásající naprosto rovná práva a rovné podmínky, které však byly myšleny jen na bílé muže (Hubálek, 2017, s. 36).

Mezi první feministky v Americe patřily především ženy, které se mohly vzdělávat na některé z vysokých škol v Americe, ovšem pouze s cílem získat učitelský diplom a následně se stát učitelkami, to byla totiž pro ženy v tehdejší době jedna z mála příležitostí, jak vstoupit do profesního světa ovládaného muži. Ženy totiž byly předurčeny k manželství a následné péči o domácnost a děti, kterým matky často dělaly první učitele (Renzetti, Curran, 2003, s. 128).

Ženské kluby vznikaly na základě inspirace americkou a francouzskou revolucí především v Paříži a dalších větších městech v 90. letech 18. století. Tyto kluby požadovaly rovná práva na vzdělávání, zaměstnání a účast na vládě. Jedna ze zakladatelek ženského hnutí za boj za lidská práva sepsala Deklaraci ženských práv, která vycházela z Deklarace lidských a občanských práv, ústavního dokumentu revoluce. Ovšem její požadavky se nezamlouvaly mužským vůdcům revoluce a tak byla Marie (Olympe) De Gouges roku 1793 popravena

a ženské kluby musely být dle nařízení vlády rozpuštěny a tím se prozatím umírnil boj za ženská práva v Evropě.

Ale velký rozmach zažíval feminismus v průběhu 19. století ve Spojených státech amerických.

Snaha amerických feministek o zrušení otroctví v letech 1830-1850 byla relativně marná, protože ženy neměly žádná politická práva. Roku 1840 proběhlo světové shromáždění proti otroctví v Londýně, ženy se jej nesměly vůbec účastnit a po zrušení otroctví bylo volební právo určeno jen osvobozeným mužským otrokům. To vedlo k nespokojenosti žen, které se aktivněji začaly zabývat nerovnostmi mezi muži a ženami. Americké feministky se nejvíce zaměřovaly na boj o rovné hlasovací právo, proto se často plete pojem feministka a sufražetka (Renzetti, Curran, 2003, s. 37).

Důležitým krokem k větší rovnoprávnosti žen a mužů byla bezpochyby Konference v Seneca Falls ve státě New York. Konala se 19. a 20. 7. 1848 a jako hlavní cíl si kladla upozornit na nerovnosti a nespravedlivost mezi muži a ženami. Mezi zhruba tři sta účastníky bylo asi i čtyřicet mužů. Na konferenci vystoupila americká feministka Elizabeth Cady Stanton, která dokonce absolvovala vysokou školu. Jako autorka tzv. Deklarace citů, která se snaží přiznat ženám základní práva, jež jsou jim dlouho zakazována. Závěrečná ustanovení této deklarace vycházela z Prohlášení o nezávislosti - "Všichni muži a taktéž ženy jsou si rovni.". Díky této konferenci došlo ke schválení dodatku ústavu USA a ženy se tak vydaly na dlouhou pouť k volebnímu právu (Hubálek, 2017, s. 37).

Nátlak 1500 žen, které podepsaly petici roku 1866 a následně ji předložily berlínskému parlamentu se setkal s neúspěchem. Tato petice požadovala zavedení plného hlasovacího práva pro ženy. Po odmítnutí petice ženy založily Národní spolek pro hlasovací právo žen (National Society for Women`s Suffrage) a členkám se tak začalo říkat sufražetky. Sufražetky pokračovaly v posílání petic do parlamentu až do konce 19. století. Po roce 1900 byly celkem běžné pochody a demonstrace v USA a ve Velké Británii. V evropských zemích byla zakládána nová hnutí za ženská práva (Dostupné on-line: wikipedia.org).

Roku 1867 proběhly v Kansasu dvě referenda, feministky se totiž rozhodly začít s bojem za ženská práva v jednotlivých státech. Tato referenda se týkala volebních práv černochů

a volebních práv žen. Následně však došlo ke sporům uvnitř feministických organizací a ty se rozdělily na dvě frakce, které se ovšem opět spojily roku 1890 pod společným názvem Americká společnost pro volební právo žen. Za cíl si kladly především mobilizaci žen a mužů z dělnických vrstev a přistěhovaleckých komunit, protože si uvědomovali obrovské množství hlasů, které mohly získat, pokud by bylo volební právo všeobecné. Černošské ženy však nadále zůstávaly diskriminovány z většiny bělošských ženských organizací, o to víc se však snažily bojovat o své volební právo jako nástroj genderové spravedlnosti, tak i zbraň v sabotáži volebního práva černošských mužů. Proto vznikaly paralelně vedle bělošských ženských organizací i ty černošské. Ve stejném roce nastal i průlom ve státě Wyoming, kde bylo ženám přiznáno volební právo. Roku 1893 následovalo Colorado a o tři roky později se přidaly další dva americké státy Utah a Idaho. Během první světové války došlo k útlumu bojů za práva žen, ale 26. srpna 1920 bylo volební právo přiznáno ženám v USA, po dlouhém schvalovacím procesu, protože schváleno bylo již jaře roku 1919 (Renzetti, Curran, 2003, s. 37-43). Volební práva pro většinu evropských žen byla přiznána už během první světové války, některým již výrazně dříve (Finsko v roce 1906) a v některých zemích zase výrazně později (ve Francii až v roce 1944) (Renzetti, Curran, 2003, s. 46).

První vlna feminismu bývá spojována s přechodem od tradiční společnosti ke společnosti tzv. moderní. První vlna feminismu končí zhruba kolem roku 1930, když byly plněny hlavní cíle tehdejších feministek (Plesková, 2005, s. 7-8).

3.2 Druhá vlna feminismu

Druhá vlna feminismu se začala šířit v 60. letech 20. století především v Americe, kde si vzdělané, středostavovské bělošské ženy v domácnosti často uvědomovaly svou nespokojenost spojenou s omezeností jejich osobního růstu. Tyto pocity byly jistě podpořeny knihou od Betty Friedan *Feminine Mystique*. Kniha se stala základem pro úvahy o politice mezi pohlavími a dala základy zkoumání genderové nerovnosti nejen ve veřejné oblasti, ale také v soukromí mezi muži a ženami (Renzetti, Curran, 2003, s. 44).

Druhá vlna feminismu jistě souvisela i s hnutím hippies a všeobecným bojem za lidská práva. Za války ženy dokázaly, že mají schopnosti zastupovat své muže ve veřejném životě i hospodářských oblastech i do té doby ve výhradně “mužských rolích”. Jenže po návratu mužů se ženy vracely do svých pozic “pečovatelek” o domácnost a cítily se tak nešťastné a proto začaly zakládat nezávislé organizace, které se zabývaly především feministickými otázkami. Mezi další požadavky druhé vlny feminismu bylo zahrnuto více témat, než ve vlně první. Mimo jiné právo na potrat, přístup ke všem profesím a nebo změny v zákonech o rozvodech apod. Ovšem tyto trendy se bohužel netýkaly východních států, které byly v té době pod nadvládou komunistického režimu (Plesková, 2005, s. 8).

Podle průzkumů až 80% žen v Americe, které během druhé světové války pracovalo si přálo i nadále chodit do zaměstnání a tak přešlo převážně do sektoru služeb, které v té době bylo tradičním místem pro pracující ženy, ale také dostávaly nižší mzdu (Renzetti, Curran, 2003, s. 271).

3.3 Třetí vlna feminismu

V dnešní době můžeme mluvit o tzv. třetí vlně feminismu. Hnutí je rozšířeno prakticky po celém světě a nezahrnuje už jen ženy. Ženy jsou si vědomy hodnoty svých práv a také výhod, které pro ně vybojovaly generace předešlých feministek. Ovšem uvědomují si taky to, že tyto práva a výhody je potřeba nadále rozšiřovat a upevňovat. Objevuje se spousta snah o odstranění genderových stereotypů z myšlení široké veřejnosti a tím zrovnoprávnit postavení mužů a žen ve společnosti (Plesková, 2005, s. 9-10).

4 Stereotypizace v povolání

Začleňování žen a mužů na trhu práce bývá ovlivňováno mimo jiné také převažujícími genderovými ideologiemi o vhodnosti určitých pracovních pozic pro muže a pro ženy. Pokud ovšem zrovna platná ideologie ženám vůbec dovolila uplatňovat se na trhu práce. Pro střední třídy v Americe totiž platilo nepsané pravidlo, že ženy by měly zůstat doma a starat se o domácnost a rodinu, zatímco muž chodí do zaměstnání a vydělává peníze. Situace se však změnila s příchodem druhé světové války, kdy velké procento mužů bylo odvedeno a spousta pracovních míst do té doby ženám zapovězených bylo neobsazeno. Ty najednou dostaly příležitost vykonávat povolání, která do té doby náležela jen mužům. Nadále sice pokračovala diskriminace žen, které měly jinou barvu pleti, než bílou, ale i ta díky nedostatku pracovníků postupně opadala a tak mohly tyto ženy pracovat v širších sférách, než jen jako dělnice. Federální vláda se zapojovala do kampaně nalákat ženy do práce a bojovala u zaměstnavatelů za mzdu pro ženy stejně vysokou, jako dostávali muži. Také se snažila o sponzorování mateřských škol (Renzetti, Curran, 2003, s. 267-270).

Renzettiová a Curran (2003, s. 274-275) se ve své knize věnují pracovní segregaci podle pohlaví. Podle tabulky z roku 1997 byli muži nejčastěji zaměstnaní jako stavební dělníci, strojní obsluhy, řidiči, vedoucí nebo majitelé obchodů a inženýři, zatímco ženy nejčastěji pracovaly jako učitelky, kromě vysokoškolských a univerzitních míst (podle tabulky 74,3% učitelů byly ženy), sekretářky, administrativní pracovnice, prodavačky a zdravotní sestry.

4.1 Feminizace školství

V České Republice učilo v roce 2018/2019 64 tisíc učitelů. Z tohoto čísla připadá 85% na ženy - učitelky. Na prvním stupni základních škol je tento podíl dokonce 94%. Na druhém stupni již najdeme 25% učitelů. Podle statistik podíl mužů v pedagogických profesích pomalu narůstá, ale jejich počet roste pomaleji, než počet žen. Obecně platí, že počet pedagogických pracovníků - mužů ve školství je vyšší u soukromých škol (dostupné on-line: czso.cz). Pro

srovnání, počet učitelů v roce 1868 byl 10 385, z čehož bylo 473 žen (4,6%), o padesát let později to bylo 33 075 učitelů, z čehož žen bylo 10 683 (32,3%) (Bendl, 2002, s. 23). Obecně platí, že čím nižší stupeň vzdělávání, tím více se v něm nachází učitelek. V předškolním vzdělávání je to dokonce zcela drtivá převaha, přesahující 99% ve prospěch žen.

Podle dat MŠMT vyučovalo v roce 2021 na základní škole pouze 15% mužských pedagogů. Nejvyšší počet mužských pedagogických pracovníků v poměru k těm ženským najdeme na středních školách a konzervatořích, ale i tady jsou muži v menšině, v roce 2021 jich tam vyučovalo 40% z poměru celkového pedagogického zastoupení.

Také ve Spojených Státech Amerických je za posledních několik let trendem, že stále více mužů má zájem vykonávat zaměstnání ve školství a také ženám se podařilo dostat se do více zaměstnání, která tradičně vykonávají spíše muži. Ovšem i naproti tomu, že malé procento mužů a žen chce vykonávat povolání netypické pro své pohlaví, tak většina mužů i žen si hledají zaměstnání, která jsou pro jejich pohlaví typická (Renzetti, Curran, 2003, s. 275). Toto přesvědčení možná vychází z dávno zakořeněného názoru, který panoval v USA odedávna, kdy ženy, pokud vůbec byly vzdělávány ve vyšším studiu, tak jen z toho důvodu, aby se staly "vtipné" partnerky svých elitních mužů a také první učitelky svých dětí.

Toto je velice aktuální téma i v dnešní české společnosti, kdy se konkrétně učitelské povolání připisuje primárně ženským adeptkám. To můžeme to vidět už na pedagogických fakultách, kdy převážná část studentů jsou ženy. Ostatně toto pozorování bylo zcela potvrzeno empirickým výzkumem v praktické části této práce.

Vzdělávání bohatých bílých žen z vyšší třídy probíhalo především doma. Avšak roku 1786 byla ve Filadelfii založena první soukromá škola pro dívky (nazvaná Young Ladies Academy) a začaly vznikat další školy pro dívky, avšak převážně soukromé. Pokud byly školy státní, stejně se na nich platilo školné, které si spousta rodin nemohla dovolit a i tak na těchto školách dívky převážně připravovaly na jejich život v domácnosti. Od roku 1830 začalo otevírání prvních státních (bezplatných) škol pro chlapce i dívky, ovšem jen bílé pleti, vzdělávání černošských dětí bylo nemyslitelné až do občanské války. Od roku 1850 se stát podílel na podporování základního a středního vzdělávání bělošských hochů, ale i dívek. Důsledkem otevření spousty základních škol bylo nejspíš i to, že ženy mohly najít nový prostor pro své profesionální uplatnění v roli učitelek. Do první poloviny 19. století

v učitelských profesích převažovali muži, avšak učitelské povolání brali především jako další zdroj příjmu a vyučování se muselo podřizovat zemědělským pracím, takže výuka probíhala převážně v zimních měsících. S rostoucími nároky společnosti na vzdělávání však bylo potřeba zaměstnávat učitele na plný úvazek, jenže učitelský plat učitelům nestačil k uživení rodiny, proto se vedení škol rozhodlo zaměstnávat stále více žen, které dostávaly výrazně nižší mzdu. Mateřský instinkt žen je měl přirozeně předurčovat k práci s dětmi. Učitelství se stalo ještě atraktivnější pro černošské ženy, které neměly moc jiných možností k uplatnění sebe sama (Renzetti, Curran, 2003, s. 125-127). Není tak divu, že se ještě před koncem 19. století stalo učitelské povolání v USA doménou zejména žen. Úplně se tak otočilo po staletí zažité vzdělávání hlavně z rukou mužů a nastavilo nový trend, kdy se staly pedagogickými pracovníky především ženy. Od této chvíle můžeme sledovat kontinuální ústup mužů z učitelského prostředí a čím dál menší motivaci k vykonávání pedagogické profese muži. Lze to interpretovat jako začarovaný kruh genderové stereotypizace, který s každou další generací posiluje sám sebe a tak další generace učitelky vychovávají další generace dalších učitelky. Děti, které jsou vychovávány převážně učitelkami v sobě posilují korelaci genderu a učitelské profese. Malou motivaci pro výkon pedagogického povolání muži můžeme připsat i zažitým standardům, když chlapce na nižších stupních škol vychovávají a učí hlavně učitelky - ženy a proto mají tito chlapci zažito, že učit by měla hlavně žena. Můžeme se vrátit ke kapitole 1.2 o genderových rolích, kdy se děti učí co je pro který gender "správné" a takto mají pocit, že učit by měly především ženy. A tímto je s každou další generací posilován tento genderový stereotyp a nabývá na legitimitě.

Zažitý genderový stereotyp, že muž se nehodí pro práci s dětmi, jistě také odrazuje spoustu mužských zájemců o výkon pedagogického povolání. Trh práce je momentálně rozlišen na dva tábory - mužské a ženské. Profese upravují své podmínky a přizpůsobují se těmto stereotypům, což dále vede k utvrzování genderové nevyváženosti. V průběhu 20. století docházelo k nárůstu žen ve školství a od té doby můžeme sledovat prohlubování definice učitelství jakožto ženského povolání (Smetáčková, 2007, s. 57).

Podle Bendla (2002, s. 21-22) je malé množství učitelů - mužů na školách způsobeno především nízkou prestiží učitelského povolání a také nízkými mzdami. Učitelům - mužům

tak chybí motivace k vykonávání tohoto povolání. Feminizace školství je momentálně celosvětovým trendem a bohužel asi nelze očekávat v nejbližší době nějakou změnu.

Bendl (2002, s. 26-28) také uvádí možné příčiny feminizace učitelské profese mimo jiné jako ustálenou ženskou profesi dále produkovanou dalšími a dalšími generacemi učitelek. Celkově je procento zaměstnaných žen vyšší, než tomu kdy dříve bylo a tak logicky musí být také více žen zaměstnaných ve školství. Dalším důvodem je podle Bendla bezesporu nízká prestiž učitelů ve společnosti, které je napříč průzkumu veřejného mínění ne příliš populární. Nízké finanční ohodnocení práce učitelů je uvedeno jako další důvod, proč je tato práce nevhodná pro muže - živitele rodiny. Také spousta volného času je vhodná zejména pro ženy, aby se mohly starat o svoje vlastní děti. Mezi neposlední argumenty patří také větší zájem žen o práci s dětmi. Opět se vracíme k ustáleným názorům, že ženy mají mnohem blíž k péči o děti a i výchova dětí v rodině je převážně v rukou matek.

4.2 Motivace mužů k výkonu pedagogického povolání

Snaha o genderové vyvážení současné situace ve školství probíhá už v několika státech. Ve Skotsku například uskutečňují projekt, který se snaží řešit problém nedostatečného podílu mužských pedagogů. Hlavní myšlenka tohoto projektu je: "Men need women, women need man, children need both." Tedy, že je stejně důležité mít při výchově a vzdělávání jak ženské vzory, tak ty mužské. Tento projekt byl zaměřen výhradně na muže a výhradně pro muže. Zahrnoval různé školení a kurzy a díky němu zaznamenalo skotské školství rekordní nárůst mužských uchazečů o pedagogickou profesi (Spence, 2009).

I v České Republice je snaha reagovat na nedostatečné množství pedagogických pracovníků - mužů a proto vznikl projekt Muži do škol. Narodil od skotské předlohy se tento projekt zaměřuje na všechny typy škol, ne jen na ty mateřské. Program se snaží motivovat mužské pedagogy k výkonu pedagogického povolání, ale také se snaží najít řešení momentální situace, která je ve školství trendem již několik desetiletí.

Tato kampaň Muži do škol byla oficiálně zahájena 10. 3. 2009 na konferenci pořádané Ligou otevřených mužů. Cílem tohoto programu je snaha o prosazování konceptu rovných

příležitostí v praxi a co největší participaci na vychovávání a vzdělávání dětí ve školách, tedy v roli učitelů. Ovšem tento projekt se zaměřuje mimo učitelů také na studenty pedagogických fakult a zřizovatele škol. Cílem projektu není násilné dosazování mužů do škol, jako spíš snaha o zviditelnění problému vysoké feminizace školství. Upozorňuje na důsledky této feminizace a na potřebu tuto situaci řešit i za pomoci MŠMT (Šneberger, 2009).

II Praktická část

5 Výzkum

Praktická část byla provedena za pomoci dotazníkového šetření a jejím cílem bylo zjistit genderové rozložení studentů pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci a zároveň jejich motivaci ke studiu na dané fakultě a následné vykonávání pedagogické profese.

5.1 Metoda výzkumu

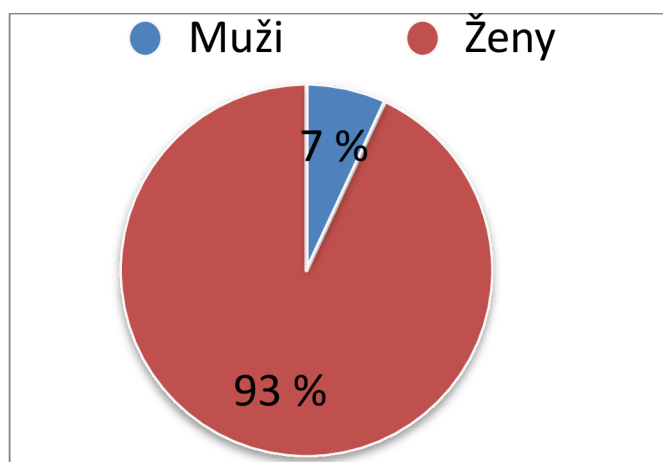
Formu dotazníkového šetření jsem vybrala z toho důvodu, že je jeho výhodou relativně rychlé shromáždění velkého množství dat, avšak na úkor přesnosti v kontrastu otevřeného rozhovoru, kdy je možné klást doplňující otázky na základě předchozích odpovědí respondenta. Dotazník je charakterizován jako: *“Soustava předem připravených a pečlivě formulovaných otázek, které jsou promyšleně seřazeny a na které dotazovaná osoba odpovídá písemně.”* (Chráška, 2016, s. 158).

5.2 Dotazníkové šetření

Výzkumný vzorek se skládá ze 130 náhodně vybraných studentů pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, kteří dotazník mohli vyplnit buď v tištěné formě nebo pomocí URL odkazu elektronicky. Tento výzkum proběhl na dobrovolné bázi.

34 dotazníků bylo v tištěné podobě rozdáno studentům studujícím prezenční formou. Největší množství vyplněných dotazníků bylo získáno od studentů prezenčního studia ve věku mezi 19 - 26 let (94 respondentů).

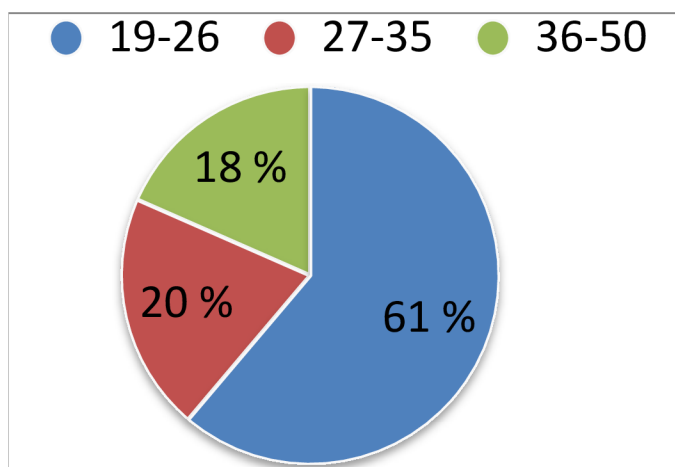
Z celkového množství 130 respondentů se dotazníkového šetření účastnilo 121 žen a 9 mužů. Už jen v tomto nepoměru můžeme vidět jistou stereotypizaci pedagogického povolání.

Graf č. 1. Procentuální zastoupení pohlaví respondentů

Zdroj: Vlastní

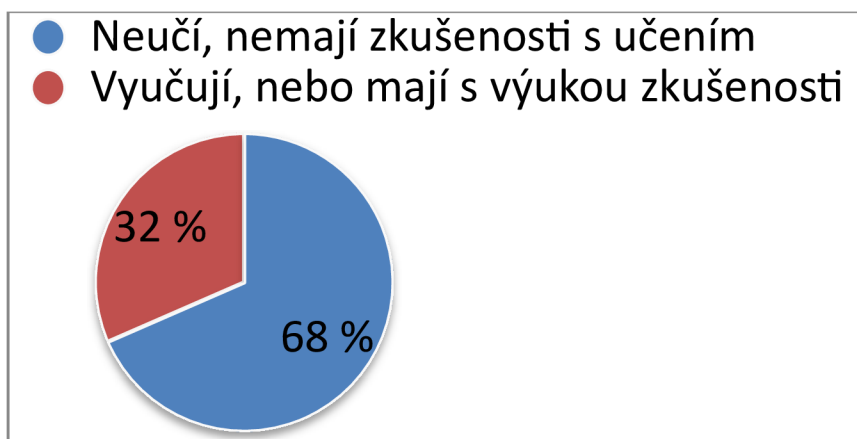
Věkové kategorie, do kterých jsou respondenti zařazeni se převážně shodují i s typem vzdělávání, tedy prezenčního a kombinovaného. Prezenčních studentů, tedy respondentů ve věku mezi 19 - 26 lety, je ve vzorku 94, studentů studujících kombinovaně je 36. 30 respondentů je ve věku 27 - 35 let. 6 respondentů spadá do kategorie 36 - 50 let, a jsou to jen ženy. Muže najdeme ve věkových kategoriích následovně: 7 z nich studuje prezenčně a 2 studují kombinovaně. Jeden ze studujících mužů studuje prezenčně a uvádí, že spadá do věkové kategorie 27- 35 let.

Graf č. 2. Věkové zastoupení respondentů

Zdroj: Vlastní

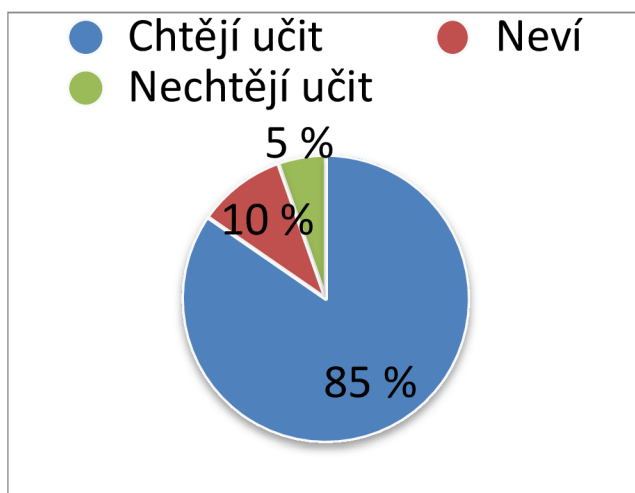
Převážná většina studentů prezenčního studia ještě nemá zkušenosti s učením narozdíl od studentů distanční formy studia. 89 studentů uvedlo, že ještě neučí a nemá s učením žádné zkušenosti. 85 z těch studentů, kteří ještě neučí, nebo nemají s výukou žádné zkušenosti, jsou studenti prezenčního studia a 5 z nich jsou muži. 41 studentů uvedlo, že již sami vyučují nebo mají zkušenosti s učením.

Graf č. 3. Poměr respondentů se zkušenostmi s výukou.

Zdroj: Vlastní

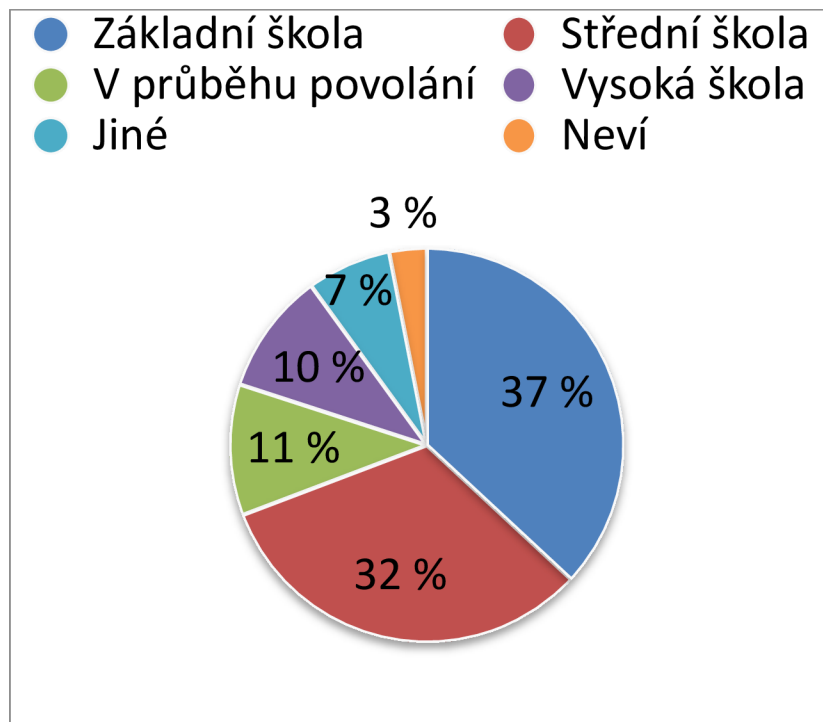
110 respondentů v dotazníku uvedlo, že by po ukončení studia rádi vyučovali, 13 studentů neví a 7 uvedlo jako svou odpověď 'ne'. Studenti, kteří se po ukončení studia nechtějí věnovat pedagogické profesi jsou převážně ženy dálkového studia a dvě studentky prezenčního studia. Studenti, kteří si nejsou jisti, jsou studenti prezenčního studia. Muži se této profesi chtějí věnovat všichni.

Graf č. 4. Zastoupení respondentů, uvažujících o vykonávání pedagogického povolání

Zdroj: Vlastní

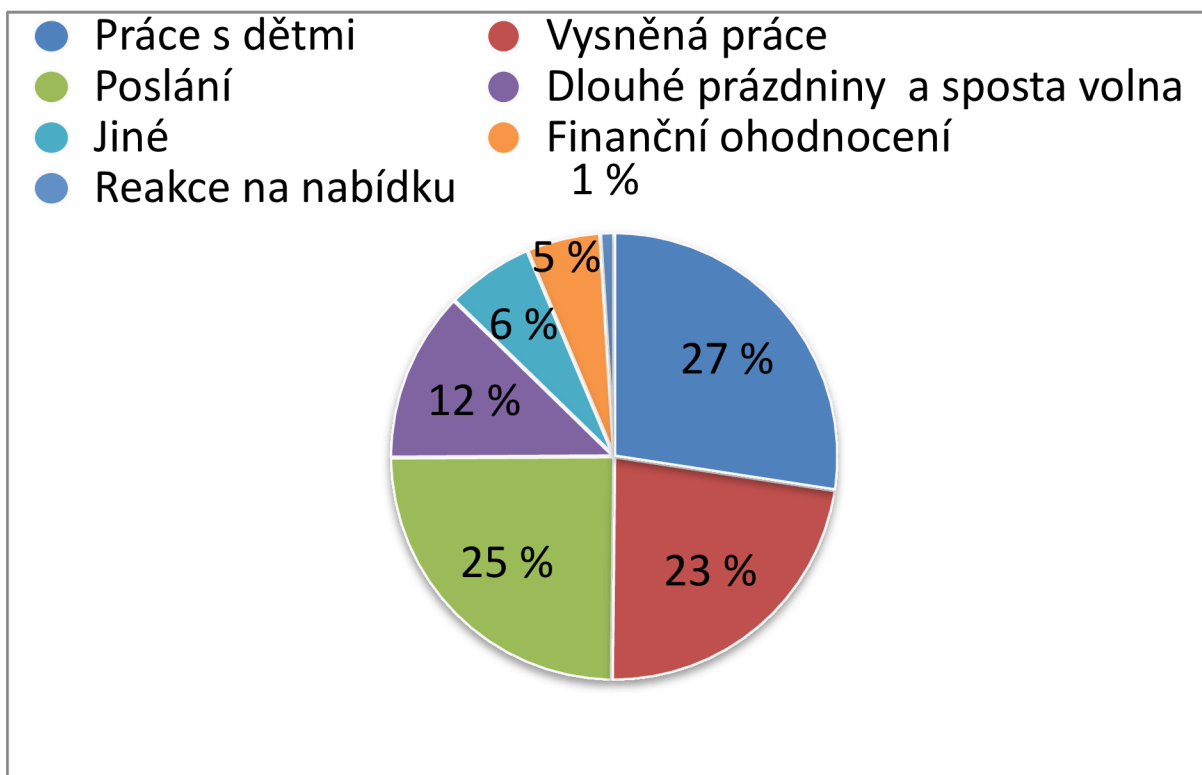
48 respondentů uvedlo, že se rozhodlo pro učitelské povolání na základní škole, 42 respondentů na střední škole, 14 v průběhu povolání, 13 na vysoké škole, 9 respondentů uvedlo 'jiné' a 4 studenti neví, kdy se rozhodli pro pedagogické povolání. Pro muže byla směřovatna střední škola, 6 z nich si toto povolání vybralo na střední škole, 1 na základní škole, 1 na vysoké škole a 1 uvedl 'jiné'.

Graf č. 5. Moment, kdy si respondenti vybírali učitelské povolání

Zdroj: Vlastní

Na otázku proč se studenti chtějí stát učiteli mohli najednou zvolit více odpovědí, nejčastěji respondenti odpovídali třemi odpověďmi - je to pro ně 'vysněná práce', zároveň 'poslání', při kterém mohou 'pracovat s dětmi'. Jako práci s dětmi uvedlo 82 respondentů, jako poslání se to jeví 74 respondentům, vysněnou práci představuje pro 68 studentů. Jako důvod pro toto povolání uvádí 37 respondentů 'dlouhé prázdniny a spoustu volného času'. 'Jiné' důvody uvedlo 19 studentů, 'zajímavé finanční ohodnocení' se zdá 16 studentům a 3 studenti reagují volbou tohoto povolání na nabídku. Pro muže je v tomto povolání atraktivní dlouhé volno během prázdnin a nebo je to pro ně vysněná práce.

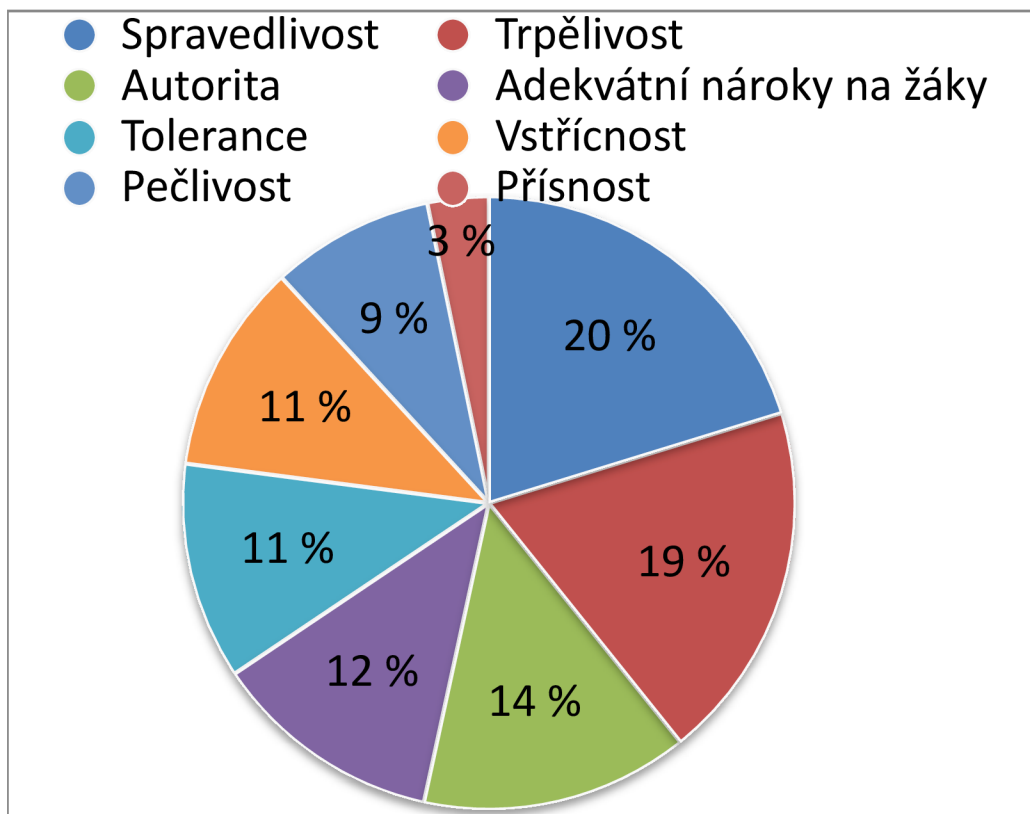

Graf č. 6. Motivace pro výkon učitelského povolání

Zdroj: Vlastní

108 studentů uvedlo, že učitelské povolání nepatří mezi prestižní povolání. 13 studentů toto povolání považuje za prestižní a 9 neví.

Charakterové vlastnosti, které by měl podle respondentů úspěšný učitel mít jsou: 'spravedlivost' (113), 'trpělivost' (106), 'autorita' (79), 'adekvátní nároky na žáky' (68), 'tolerance' (64), 'vstřícnost' (62), 'pečlivost' (48) a 'přísnost' (18). Tyto odpovědi jsou kombinací charakterových vlastností žen i mužů, nejčastěji se však objevovaly odpovědi, které genderově připisujeme ženám (viz kapitola 1.3). Na tuto otázku mohli respondenti odpovídat více odpověďmi najednou.

Graf č. 7. Charakterové vlastnosti úspěšného učitele

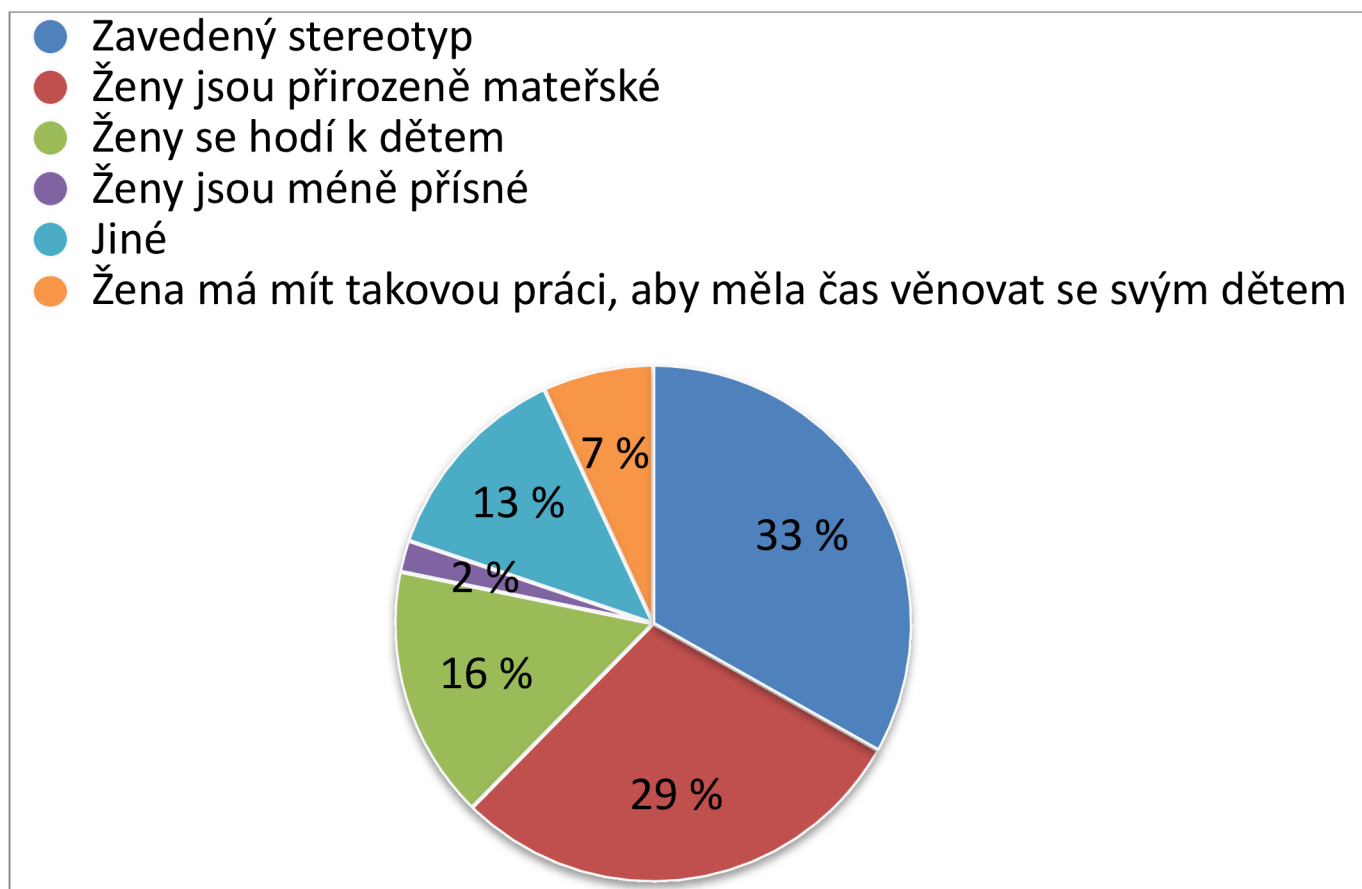
Zdroj: Vlastní

116 respondentů si myslí, že je na učitele vyvíjen velký sociální tlak, 10 respondentů neví a 4 si myslí, že není. Muži odpovídali všichni jednohlasně 'ano'.

U otázky zda je pro toto povolání vhodnější žena nebo muž byla jednoznačná odpověď 'nevím', která získala 84 hlasů. 31 respondentů si myslí, že je pro toto povolání vhodnější žena a 15 respondentů hlasovalo pro muže. Většina ze získaných hlasů pro 'nevím' bylo od ženských respondentů (80), muži hlasovali pro muže ve třech případech, ostatní muži (5) hlasovali pro 'nevím' a jeden volil ženu.

Na otázku proč by toto povolání mohlo být vhodnější pro ženy odpovědělo 67 respondentů, že je to už 'zavedený stereotyp', nebo že jsou ženy 'přirozeně mateřské' (59) a 'hodí se k dětem' (32). Na tuto otázku bylo možné odpovědět více odpověďmi. Muži na tuto otázku uvedli, že je to 'zavedený stereotyp' (4), že 'ženy jsou mateřské' a 'lépe se hodí k dětem' (3) a dva uvedli, že 'ženy jsou méně přísné' a jeden si myslí, že je to z 'jiného důvodu'. Ženy odpovídaly vesměs stejně jako muži, jen se častěji objevovala odpověď, že

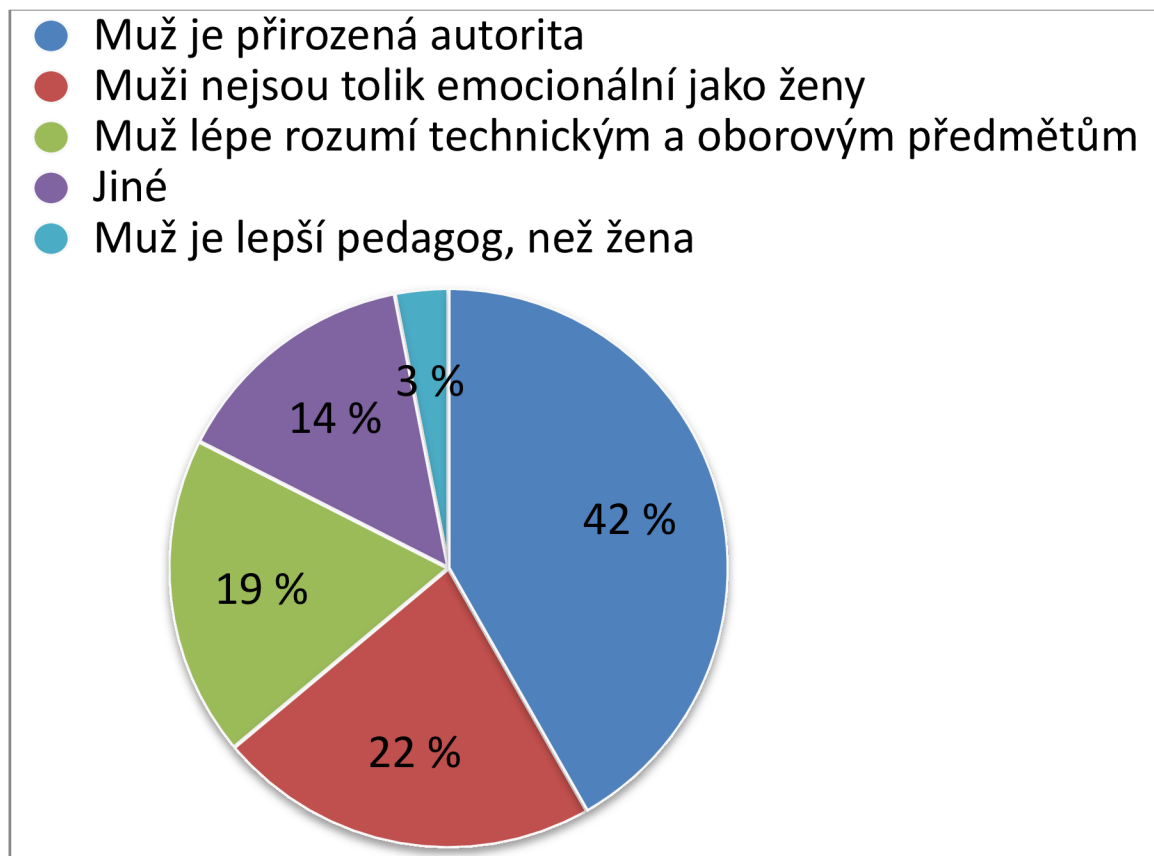
jsou ‘mateřské’ a ‘hodí se k dětem’. 14 respondentek si myslí, že ‘žena má mít takovou práci, aby měla co nejvíce času věnovat se vlastním dětem’.

Graf č. 8. Důvody pro výběr ženy jako pedagoga

Zdroj: Vlastní

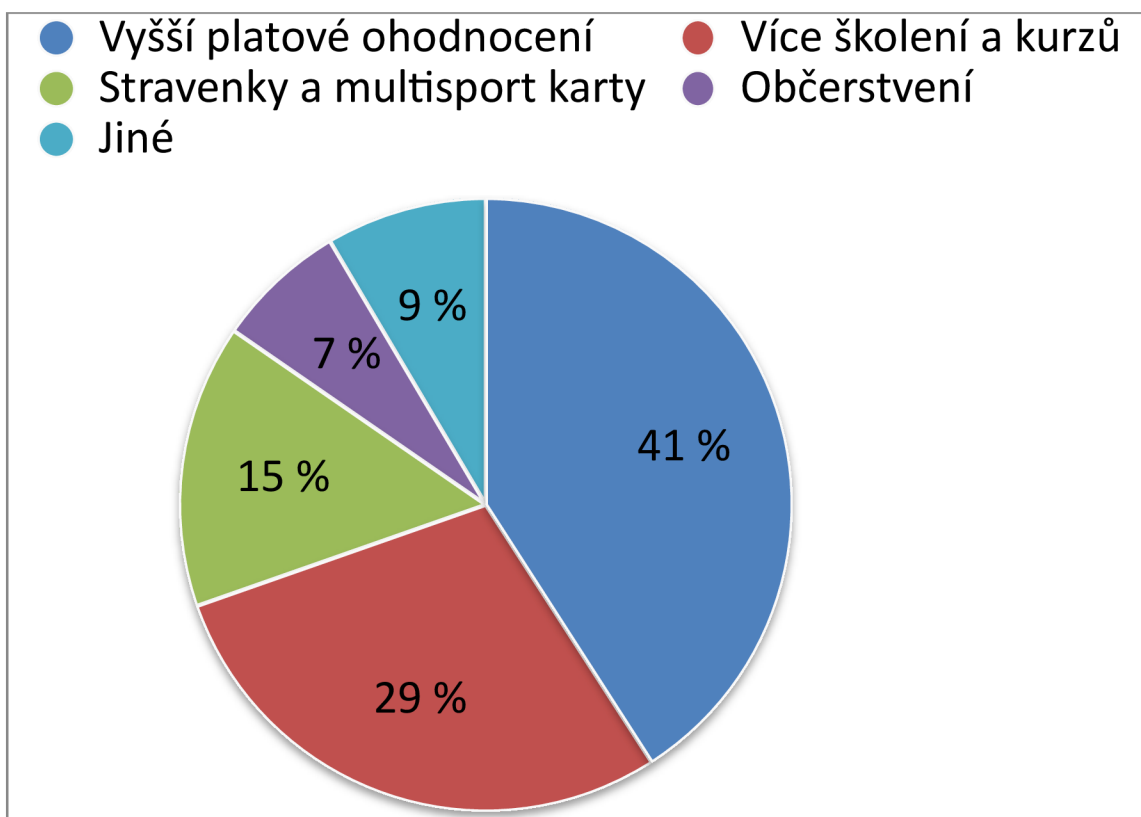
Proč by toto povolání mělo být naopak vhodnější pro muže zaznamenalo nejčastěji odpovědi, že ‘muž je přirozená autorita’ (81) nebo že ‘nejsou tolik emocionální jako ženy’ (43). Mezi další často se vyskytující odpovědi patří, že ‘muži mnohem lépe rozumí technickým věcem a oborovým předmětům’ (36). Odpověď ‘jiné’ byla vybrána ve 28 případech a někteří studenti připsali, že pod volbou ‘jiné’ myslí jiný pohled muže na výukové situace. 6 respondentů si myslí, že ‘muž je lepší pedagog’, než žena. Muži odpovídali ve většině případů (7 odpovědí), že ‘muž je přirozená autorita’. Jeden uvedl ‘jiné’ a jeden, že ‘muži nejsou tolik emocionální’. Na tuto otázku bylo možné vybrat více odpovědí současně.

Graf č. 9. Důvody pro výběr muže jako pedagoga

Zdroj: Vlastní

101 respondentů si myslí, že pro zvýšení motivace k výkonu učitelského povolání by pomohlo 'vyšší platové ohodnocení'. 71 respondentů odpovědělo, že podle nich by pomohlo 'více školení a kurzů pro osobní a profesní rozvoj'. 'Benefity ve formě stravenek a multisport karty' by si vybralo 37 respondentů. 'Občerstvení během pracovní doby zdarma' by nadchlo 17 respondentů, z toho dva muže. Muži odpovídali jednohlasně, že by je více motivovalo k výkonu povolání 'vyšší platové ohodnocení' a čtyři z nich uvedli jako další odpověď 'více školení a kurzů pro svůj rozvoj, jak osobní, tak profesní'. Na tuto otázku mohli studenti zvolit víc odpovědí zároveň.

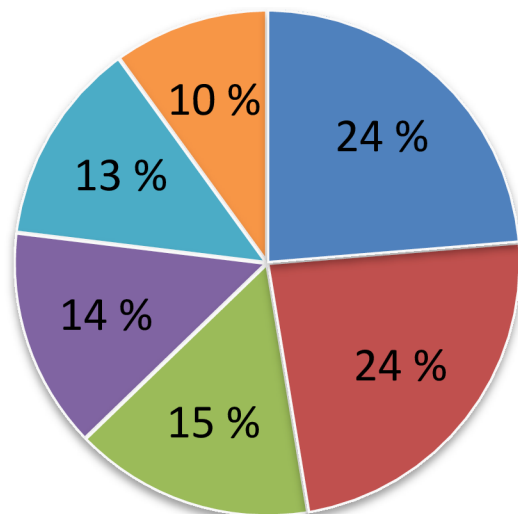

Graf č. 10. Zvýšení motivace k výkonu pedagogické profese

Zdroj: Vlastní

Pro většinu respondentů je v pedagogické profesi důležité ‘vidět smysl v této práci’ a zároveň ‘mít vztah k dětem’. Tyto dvě odpovědi získaly shodných 114 hlasů. Je to další otázka umožňující vybrat více odpovědí. Další příčky obsadily ‘morální hodnoty’ (74), ‘výchova a vzdělávání’ (68), ‘kreativita’ (63), ‘odborné znalosti’ a ‘profesní kompetence’ shodně s 48 hlasy a pouze 7 respondentů odpovědělo, že nejdůležitější je ‘splnění všech formálních náležitostí školní inspekce’. Pro muže je důležité vidět ‘smysl v pedagogické profesi’ (9), ‘morální hodnoty’ (9) a ‘odborné znalosti’ (7).

- Vidět smysl v této profesi
- Morální hodnoty
- Kreativita
- Mít vztah k dětem
- Výchova a vzdělávání
- Odborné znalosti a profesní kompetence

Graf č. 11. Důležité faktory při výkonu pedagogické profese

Zdroj: Vlastní

Následující série otázek byla připravena pro studenty, kteří již vyučují, odpovídalo tedy jen 37 respondentů. První otázka pro respondenty, kteří již vyučují, byla, zda se cítí být spokojeni ve své práci. 24 odpovědí bylo 'spíše ano', 8 'ano', 3 'spíše ne' a 2 'ne'. Muži v těchto otázkách odpovídali jen tři a všichni shodně vybrali 'spíše ano', ale na následující otázku, zda se cítí být dostatečně motivováni ve své profesi, zvolili všichni tři 'spíše ne'. Ženy na otázku o dostatečné motivaci odpovídaly 'spíše ano' v 16 případech, 'spíše ne' 8 a 'ano' vybralo 9 žen, 'ne' vybrala jen 1 žena.

Na otázku, co je motivací k výkonu této profese, odpovídali respondenti ve 24 případech 'práce s dětmi', 'poslání' získalo 19 hlasů, 'dostatek volného času' 12 hlasů, 'finanční ohodnocení' 11 hlasů a 'jiné' získalo 7 odpovědí. Na tuto otázku mohli respondenti odpovídat více odpověďmi najednou. Muži vybrali jako svou odpověď 'finanční ohodnocení' a 'dostatek volného času' a také 'práci s dětmi' a 'poslání'. Všichni tři muži uvedli jako typ školy, na které učí, 'jiné'. Ženy vybraly nejčastěji 'základní školu, nebo ZUŠ' (19), 'jiná' vybraly v 8 případech, 4 učí na střední škole nebo odborném učilišti a 3 učí v mateřské škole.

5.3 Shrnutí dotazníkového šetření

Většina studentů, kteří na můj dotazník odpověděli, byly ženy. Zpětnou vazbu od mužů jsem dostala jen v 9 případech ze 130 dotazníků. Samozřejmě to může být způsobeno neochotou mužů odpovídat na dotazníky, ale podle mého názoru je to spíše tím, že jsou muži na pedagogické fakultě na Univerzitě Palackého v Olomouci ve výrazné menšině. Jak jsem již uvedla v teoretické části, může to být způsobeno tím, že muži mají pocit, že je toto povolání vhodnější pro ženy a proto ho nechtějí vykonávat.

Nicméně, co se týká odpovědí na mé otázky, dotazníkového šetření se zúčastnilo více studentů prezenčního studia. Převážná většina studentů studujících pedagogiku by se ráda věnovala tomuto povolání i po ukončení studia a to i navzdory tomu, že ještě nemají mnoho zkušeností s výukou. Téměř dvě třetiny dotázaných v dotazníku uvedlo, že se pro učitelské povolání rozhodli již na základní nebo na střední škole. Na základě tohoto šetření se dá usoudit, že tehdy je ideální doba pro zvyšování motivace studentů k vykonávání tohoto povolání. Myslím, že je důležité motivovat další generace učitelů k výkonu tohoto povolání, protože podle dat uvedených MŠMT je téměř 85 % učitelek na základních školách ve věku mezi 45 - 65+ lety. Muži, kteří vyučují na základních školách jsou zastoupeni ve věkových kategoriích mezi 45 - 65+ let 75%. Na středních školách se tato číslo pohybují obdobně.

Pro většinu dotázaných je tato práce vysněná a nebo ji cítí jako své poslání a velká motivace je také práce s dětmi.

Co se týká dotazu, zda je toto povolání vhodnější pro muže nebo pro ženy, byla nejčastější odpověď 'nevím', druhá nejčastější odpověď byla 'ženy'. Muži se umístili na třetím místě. Proč by toto povolání mělo být vhodnější pro ženy získalo nejčastěji odpověď, že je to zavedený stereotyp, nebo že ženy jsou přirozeně mateřské a hodí se na práci s dětmi. Muži jsou naopak dle odpovědí více autoritativní, nejsou tolik emocionální jako ženy a respondenti si také myslí, že muži mnohem lépe rozumí technickým a oborovým předmětům.

Podle respondentů by mohlo napomocet k lepší motivaci při výkonu této profese vyšší platové ohodnocení nebo více školení a kurzů pro osobnostní a profesní rozvoj. Všichni muži v dotazníkovém šetření odpověděli, že by k větší motivaci k výkonu tohoto povolání přispělo

vyšší platové ohodnocení, ale podle tabulky MŠMT jsou platy mužských pedagogů o několik tisíc korun vyšší, než platové ohodnocení ženských pedagogů ve stejné věkové kategorii, defacto za stejnou práci.

Jako nejdůležitější faktory při výkonu tohoto povolání uvádí respondenti vidět smysl v této profesi a také mít vztah k dětem.

Dotázaní respondenti, kteří již vyučují odpovídali, že jsou ve své práci spíše spokojeni a co se týká jejich motivovanosti k výkonu povolání, odpovídaly ženy spíše ano a muži spíše ne.

Dotázané ženy nejčastěji učí na základní nebo základní umělecké škole a muži uvedli, že vyučují na jiném typu škol, než bylo možno vybrat v dotazníku.

Závěr

Tato bakalářská práce vznikla za účelem objasnění genderové nerovnosti v pedagogických profesích. Cílem práce bylo zjistit motivaci studentů pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci s ohledem na gender.

Je to aktuální téma, které zasahuje již několik desetiletí do minulosti a v dnešní době nastává snaha o řešení situace a vyrovnávání genderového zastoupení učitelů a učitelek ve školství.

V teoretické části práce jsem se zabývala základním vymezením genderu, vlivem genderové socializace na jedince, přijímáním genderové identity, genderovými stereotypy a genderovými rolami. Také jsem nastínila různé pohledy na gender ze sociologického hlediska. Obsáhlou kapitolu jsem věnovala historickému zařazení feminismu a snažila se objasnit jeho vliv na formování dnešní pozice žen a jejich vnímání ve společnosti. Poslední kapitola je věnována stereotypizaci učitelského povolání a feminizaci školství jak u nás, tak ve světě. V této kapitole jsem se také snažila zaměřit na možnou motivaci mužů k výkonu učitelské profese.

Praktická část pak analyzuje odpovědi získané z dotazníku rozdaného studentům pedagogické fakulty Univerzity Palackého ať elektronicky nebo papírově. Z odpovědí vyplývá, že nejvíce studentů se pro toto povolání rozhodlo, protože ho vnímají jako poslání a je to pro ně vysněná práce. Pro větší motivaci k výkonu tohoto povolání by podle studentů pomohlo vyšší platové ohodnocení nebo více kurzů a školení pro osobní a profesní rozvoj.

Zdroje

Analytická část. *Školy a školská zařízení* [online]. 2019, **2018/2019**(1), 24 [cit. 2022-04-02]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/skoly-a-skolska-zarizeni-skolni-rok-20182019>

BENATAR, David. *Druhotný sexismus: o genderovém teroru proti mužům*. V Praze: Dauphin, 2016. ISBN 978-80-7272-851-0.

BENDL, Stanislav. *Feminizace školství a její pedagogické konsekvence*. Pedagogická orientace 2002, č. 4, s. 19-35. ISSN 1211-4669.

Genderová identita. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2022 [cit. 2022-04-15]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Genderová_identita

Genderová studia. Fakulta humanitních studií [online]. Praha, 2021 [cit. 2022-04-15]. Dostupné z: <https://fhs.cuni.cz/FHS-1540.html>

HUBÁLEK, Tomáš. *Genderové aspekty v historickém kontextu a edukačním procesu*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2017. ISBN 978-80-7557-131-1

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada, 2016. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5326-3.

JURÁŇOVÁ, Jana, CVIKOVÁ, Jana, ed. *Ružový a modrý svět: rodové stereotypy a ich dosledky*. Bratislava: Aspekt, 2003. ISBN 80-89140-02-5.

KARSTEN, Hartmut. *Ženy – muži: [Genderové role, jejich původ a vývoj]*. Přeložil Petr BABKA. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-145-X

LINHART, Jiří, ed. *Velký sociologický slovník. Sv. 1, A-O*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1996. 747 s. ISBN 80-7184-164-1.

OAKLEY , Ann. *Pohlaví, gender a společnost*. Přeložil Martin POLÁČEK, přeložila Milena POLÁČKOVÁ. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-403-6.

PLESKOVÁ, Kateřina et al. *Průvodce na cestě k rovnosti žen a mužů: (pracovní sešit)*. 2., aktualiz. vyd. Brno: Nesehnutí, 2005. 48 s. ISBN 80-903228-7-5.

RENZETTI, Claire M., CURRAN, Daniel J.. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0525-2.

SMETÁČKOVÁ, Irena. *Volba povolání: „Jsem přece kluk!“, „Jsem přece holka!“* in Smetáčková, I. *Příručka pro genderově citlivé výchovné poradenství*, Otevřená společnost, Praha 2007.

SMETÁČKOVÁ, Irena, VLKOVÁ, Klára. *Gender ve škole: příručka pro vyučující předmětů občanská výchova, občanská nauka a základy společenských věd na základních a středních školách*. Praha: Otevřená společnost, 2005. ISBN 80-903331-2-5.

SPENCE, K. *Rozmanitost a rovnost, nabírání většího počtu mužů do předškolní výchovy*, Men in childcare, Presentace, Konference Muži do škol, 10. března 2009, Praha.

ŠNEBERGER, V. *Muži do škol!* Presentace, konference Muži do škol, 10.3.2009.

Společnost žen a mužů z aspektu gender: sborník studií. Praha: Open society fund 1999. 171 s.

Sufražetka. Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2021 [cit. 2022-03-15]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Sufražetka>

VALDROVÁ, Jana. *Gender a společnost: [vysokoškolská učebnice pro nesociologické směry magisterských a bakalářských studií]*. V Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, 2006. ISBN 80-7044-808-3.

Jméno a příjmení:	Michaela Jehlářová
Katedra:	Společenských věd
Vedoucí práce:	Mgr. Tomáš Hubálek, Ph.D.
Rok obhajoby:	2022

Název práce:	Motivace studentů pedagogické fakulty k vykonávání pedagogického povolání z genderového pohledu
Název v angličtině:	Motivation of Faculty of Education students to perform their profession from the gender studies perspective
Anotace práce:	Tématem bakalářské práce je motivace studentů pedagogické fakulty k vykonávání pedagogické profese, především prozkoumání genderové nevyrovnanosti na pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Teoretická část obsahuje vymezení základních pojmů a historických kontextů a praktická část se soustředí na výzkum motivace studentů pedagogické fakulty k výkonu tohoto povolání.
Klíčová slova:	Gender, genderové role, genderová identita a socializace, genderové stereotypy, strukturální funkcionalismus, feministická sociologie, feminismus, feminizace školství
Anotace v angličtině:	The topic of the bachelor's thesis is the motivation of students of the Faculty of Education to perform the teaching profession, especially the examination of gender imbalance at the Faculty of Education, Palacky University in Olomouc. The theoretical part contains the definition of basic concepts and historical contexts and the practical part focuses on research into the motivation of students of the Faculty of Education to perform this profession.
Klíčová slova v angličtině:	Gender, gender roles, gender identity, gender socialization, gender stereotypes, structural functionalism, feminism, feminization of education
Rozsah práce:	35 stran
Jazyk práce:	český

